

*Барвіцька Дар'я Вікторівна,
аспірантка другого курсу юридичного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

ДІЯЛЬНІСТЬ СЕКРЕТАРІАТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

В Україні конституційну скаргу як новий конституційний механізм захисту прав і свобод фізичних та юридичних осіб запроваджено у 2016 році з прийняттям Верховною Радою України відповідних конституційних змін, але фактично цей інститут повноцінно запрацював з 2018 року.

За цей час було напрацьовано нормативне регулювання окремих процедур, пов'язаних із підготовкою, вимогами до скарг та порядком їх розгляду.

Так, у новій редакції Закону України „Про Конституційний Суд України“ від 13 липня 2017 року (далі – Закон) встановлено порядок подання та розгляду конституційної скарги, вимоги до її форми та змісту, повноваження колегій, сенатів та Великої палати щодо

роботи з конституційною скаргою, вимоги щодо оприлюднення публічної інформації відносно конституційних скарг, суб'єктів права на подання конституційної скарги, процедуру проведення попередньої перевірки конституційних скарг Секретаріатом Конституційного Суду України (далі – Секретаріат), підстави для відмови у відкритті та припинення конституційного провадження у справі за конституційною скаргою.

Зміни щодо діяльності Конституційного Суду України (далі – Суд) не могли не позначитися і на діяльності його Секретаріату, який відповідно до частини першої статті 44 Закону здійснює організаційне, аналітичне, юридичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Суду [1].

У структурі та штатному розписі, затверджених Постановою Суду від 30 січня 2018 року № 3-п/2018, зокрема запроваджено нові структурні підрозділи, такі як відділ попередньої перевірки конституційних скарг, управління опрацювання конституційних скарг Правового департаменту Секретаріату тощо.

З ухваленням 22 лютого 2018 року Судом нового Регламенту Суду фактично було завершено нормативно-правове закріплення інституту конституційної скарги в Україні та розпочато етап його практичної реалізації.

Наразі кожен має право звернутися з конституційною скаргою, в якій може порушити перед Судом питання щодо неконституційності закону або його окремих положень, які були застосовані в остаточному судовому рішенні у справі скажника та внаслідок застосування яких, як він вважає, порушене певне його конституційне право. При цьому згідно з конституційними приписами конституційна скарга може бути подана у разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано.

Практика розгляду скарг та великий відсоток їх неприйнятності засвідчили наявність певних труднощів у сприйнятті громадянами цього правового механізму захисту прав. Здебільшого, громадяни сприймають призначення конституційної скарги у можливості вкотре оскаржити судові рішення у справі, тобто сприймають Суд як четверту інстанцію у системі судоустрою України.

Так, за даними щорічної інформаційної доповіді Суду за 2021 рік у цьому році до Суду надійшло 484 конституційні скарги, з яких 245 (51%) – не відповідали вимогам Закону за формою, 239 (49%) – відповідали вимогам Закону та були розподілені суддям-доповідачам. За результатами розгляду розподілених конституційних скарг ще майже половина не відповідала вимогам Закону за змістом, про що колегії, сенати постановили ухвали про відмову у відкритті конституційного провадження. Найчастішою підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справах за конституційними скаргами є саме неприйнятність конституційної скарги [4; с. 136-139].

В цьому аспекті вагомою є роль працівників Секретаріату в опрацюванні, підготовці матеріалів та справ до розгляду Судом задля ефективного використання інституту конституційної скарги з метою захисту прав людини.

Виконуючи зазначені функції, з метою подолання хибного уявлення щодо повноважень Суду та зменшення недоліків при написанні конституційної скарги працівники Секретаріату відповідно до своїх повноважень здійснюють низку наступних заходів.

Після звернення до Суду із конституційною скаргою, вона проходить перевірку на відповідність вимогам Закону за формою. Зазначена функція покладена на Відділ попередньої перевірки конституційних скарг. За словами німецької науковці, колишньої Директорки Федерального Конституційного Суду Німеччини пані Е. L. Varnstedt, основною метою попередньої перевірки звернень є встановлення їх відповідності мінімальним вимогам, необхідним для ухвалення судового рішення; якщо цих вимог не дотримано, апарат повідомляє заявника про відповідні правила та процедури з метою звернути на них увагу та за можливості усунути такі недоліки [5; с.20].

Цей напрям діяльності є вкрай важливим. Відповідно до частини третьої статті 57 Закону, якщо конституційна скарга не відповідає вимогам Закону, керівник Секретаріату

повертає її суб'єкту права на конституційну скаргу; повернення конституційної скарги не перешкоджає повторному зверненню до Суду з дотриманням вимог Закону.

На практиці конституційна скарга, що не відповідає вимогам Закону, повертається разом із вказівкою на недоліки та інформаційно-рекомендаційними матеріалами для громадян і юридичних осіб про порядок внесення конституційних скарг до Суду. Такий порядок, на нашу думку, сприяє більш ефективній реалізації права осіб на захист своїх прав шляхом звернення до Суду із конституційною скаргою.

Із запровадженням в Україні інституту конституційної скарги працівники Секретаріату розробили рекомендації для суб'єктів права на конституційну скаргу щодо додержання ними вимог, встановлених Законом.

Такими інформаційно-рекомендаційними матеріалами є:

– пам'ятка для громадян та юридичних осіб про порядок внесення конституційних скарг до Суду;

– рекомендації для фізичних та юридичних осіб щодо внесення до Конституційного Суду України конституційних скарг;

– буклет «Ваша конституційна скарга до Суду».

В зазначених матеріалах наголошено на основних моментах, на які потрібно звернути увагу при поданні конституційної скарги, висвітлено законодавчі вимоги щодо оформлення клопотання з урахуванням практики Суду, зазначено детальну інформацію, хто може звернутися із конституційною скаргою, що має бути зазначено в конституційній скарзі та в якому обсязі, куди та як направити конституційну скаргу, як її буде розглянуто тощо.

Вказані матеріали розміщені на офіційному вебсайті Суду у розділі «До відома громадян» – «Конституційна скарга».

У разі відповідності конституційної скарги за формою вимогам Закону вона розподіляється судді-доповідачу у справі. На цьому етапі відділ попередніх висновків Управління опрацювання конституційних скарг Правового департаменту Секретаріату готує попередній висновок про наявність підстав для відкриття конституційного провадження у справі або відмови у відкритті конституційного провадження.

З метою повного і всебічного дослідження матеріалів справи за дорученням судді-доповідача підрозділами Правового департаменту Секретаріату також готуються інформаційні, аналітичні довідки та висновки, які сприяють формуванню позиції при здійсненні конституційного судочинства.

Окрім забезпечення діяльності Суду з розгляду конституційних скарг, працівники Секретаріату також забезпечують право кожного на отримання інформації, що гарантоване статтею 34 Конституції України, шляхом опрацювання у відповідних підрозділах звернень громадян, запитів на отримання публічної інформації тощо. Наприклад, у 2021 році працівниками Секретаріату опрацьовано 996 звернень громадян та 381 запит на публічну інформацію. Основне навантаження у цій сфері припадає на Приймальню звернень до Конституційного Суду України (на правах відділу) Правового департаменту Секретаріату (далі – Приймальня звернень).

До того ж працівники Приймальні звернень ведуть особистий прийом громадян, іноземців, осіб без громадянства та представників юридичних осіб, чим забезпечують реалізацію права на звернення, що гарантоване статтею 40 Конституції України. Особистий прийом в Суді здійснює також керівник Секретаріату та заступник керівника Секретаріату – керівник Правового департаменту відповідно до графіка, затвердженого керівником Секретаріату і завчасно оприлюдненого на офіційному вебсайті Суду. Особи, що звертаються, можуть отримати роз'яснення й у телефонному режимі. Під час особистого прийому особам надаються роз'яснення виключно з приводу повноважень Суду, питань щодо порядку внесення до Суду конституційних скарг та їх попереднього опрацювання в Суді, а також вимог до конституційних скарг [3]. Нині особистий прийом відповідно до

розпоряджень Голови Суду та керівника Секретаріату призупинено, надаються роз'яснення в телефонному режимі, електронною поштою та відповідями на письмові звернення.

Також працівники Управління комунікацій Суду та міжнародного співробітництва спільно з працівниками Бібліотеки та Архіву проводять оглядові екскурсії в Конституційному Суді України. Учасниками таких екскурсій можуть бути представники підприємств, установ, організацій всіх форм власності, навчальних закладів, громадських об'єднань України, членів офіційних делегацій, представників міжнародних організацій, окремих відвідувачів, в тому числі і іноземців. Під час оглядових екскурсій висвітлюють історію становлення, повноваження, організацію діяльності, міжнародні зв'язки Суду та функції Секретаріату з метою інформування учасників про засади діяльності Суду, підвищення рівня правової культури осіб та їх обізнаності щодо порядку захисту прав і свобод людини і громадянина органом конституційної юрисдикції в Україні [2].

24 лютого 2022 року розпочалася повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України.

Слід зауважити, що конституційне право на звернення з конституційною скаргою не може бути обмежене навіть в умовах воєнного стану. Тому в цей непростий час Конституційний Суд України, а разом з тим і Секретаріат, продовжує захищати конституційні права людини і громадянина в Україні. Так, станом на 21 листопада 2022 року, до Суду з початку року надійшло 224 конституційні скарги, з яких 93 розподілені суддям-доповідачам. Секретаріат також продовжує опрацьовувати запити на публічну інформацію та звернення громадян.

Отже, здійснюючи організаційне, аналітичне, юридичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Суду, діяльність Секретаріату насамперед направлена на сприяння діяльності Суду задля захисту прав і свобод людини і громадянина, що відповідає цінностям демократичного європейського суспільства.

Література:

1. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення 21.11.2022)
2. Про оглядові екскурсії у Конституційному Суді України: Положення затверджене Розпорядженням Голови Конституційного Суду України від 19.06.2018 р. № 53/1/2018 – ОД. URL: <https://ccu.gov.ua/publikaciya/polozhennya-pro-oglyadovi-ekskursiyi> (дата звернення 21.11.2022)
3. Положення про порядок і організацію особистого прийому громадян та порядок звернень громадян в Конституційному Суді України. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka/polozhennya-pro-poryadok-i-organizaciyu-osobystogo-pryyomu-gromadyan> (дата звернення 21.11.2022)
4. Щорічна інформаційна доповідь Конституційного Суду України за 2021 рік. URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/dopovid.pdf>
5. Конституційна скарга в діяльності адвоката / М.І. Ставнійчук, А.А. Єзеров, В.І. Запорожець, Д. С. Терлецький. Харків: Фактор, 2019. 96 с.

